

ПАРК-ПАМ'ЯТКА САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА «ЧЕРВОНСЬКИЙ» – ОБ'ЄКТ ІСТОРИЧНОЇ, КУЛЬТУРНОЇ ТА АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Проведено аналіз архівних даних та історичного досвіду створення парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Червонський». Досліджено сучасний стан паркових насаджень та їх структури. Вивчено таксономічний склад дендрофлори парку з визначенням відсотка інтродукованих дерев. Розроблено план насаджень з переважаючими деревними породами, визначено їх основні таксаційні показники та категорії стану. Наводяться рекомендації щодо оптимізації парку.

Постановка проблеми

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Червонський» знаходиться у смт Червоне Андрушівського району, яке розташоване на півдні Житомирської області (49057'29.98" С, 28052'54.68" В).

Червонським маєтком (у тому числі цукровим заводом) у 40-х роках ХІХ ст. володів польський магнат граф Грохольський, який був членом польського сейму. Граф Грохольський брав активну участь у повстанні під проводом Костюшко проти царя. Після поразки повстання всі учасники були піддані розправі. Маєтки графа Грохольського конфіскували на користь царської казни [2]. У 1870 році відомий промисловець та меценат Федір Артемович Терещенко викупив маєток та почав реконструкцію занедбаного цукрового заводу.

У кінці ХІХ століття Червонський маєток став власністю Федора Федоровича Терещенко. Це була високоосвічена людина. Він любив комфорт, природу, гарно малював, але найбільшим його захопленням було літакобудування. На території маєтку були збудовані майстерні, в яких Ф.Ф. Терещенко конструював літаки (сім моделей). Останній з них був на озброєнні в армії Російської імперії під час Першої світової війни [2].

До Червонського маєтку приїжджали такі видатні люди, як авіаконструктор М. Жуковський, художники І. Репін та І. Крамський. За проектом Терещенка-молодшого були реконструйовані паркові насадження, прокладена дорожньо-стежкова мережа, очищені озера та закладений фруктовий сад [2]. Також реконструкції підлягав палац, який був збудований у 50-х роках ХІХ ст. Роботи проводила фірма Фрідріха Мельцера з Санкт-Петербурга, відома своїми роботами по Зимовому палаці та Царському селі [4]. Палац Грохольських-Терещенків представлений на рис. 1.

* Науковий керівник – д.с.-г.н. Гузій А.І.

© Марков Ф.Ф.

Рис.1 Палац Грохольських – Терещенків

Наразі насадження перебувають у занедбаному стані, з високим відсотком ослаблених та хворих дерев. Палац напівзруйнований, на першому поверсі знаходиться жіночий монастир Української Православної Церкви.

Аналіз останніх досліджень

На жаль, наукові дослідження паркових насаджень Червонського маєтку не проводили. Не вивчена структура дендрофлори парку, не проведений таксономічний аналіз, не має оцінки санітарного стану дерев та чагарників. Проводили лише дослідження архітектурних якостей Червонського палацу [4]. У зв'язку з цим ми вважаємо, що першочергово важливо висвітлити вищенаведені питання та надати рекомендації щодо оптимізації парку.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом дослідження є насадження та палацовий комплекс парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Червонський». Визначення таксономічного складу проводили методом маршрутних обстежень (назви рослин брали за С.К. Черепановим [7]). Поділ на виділи проводили за загальноприйнятою в таксації методикою, а також виділялися сади, галявини та луки, алеїні та рядові посадки. Якщо вид переважав у якомусь виділі і, крім того, з нього були створені алеї, то площі їх розглядалися окремо. У виділах, в яких вид становив не більше 4-х одиниць, ми відносили до виділів, у яких жоден вид не переважає. Санітарний стан

насаджень визначали за шкалою Риси́на Л.П.: 0 – здорові дерева, 1 – ослаблені, 2 – сильно ослаблені, 3 – всихаючі, 4 – свіжий сухостій, 5 – старий сухостій, 6 – свіжий вітровал, 7 – старий вітровал, 8 – свіжий бурелом, 9 – старий бурелом.

Результати досліджень

Космічний знімок парку наведено на рис. 2.

Рис.2. Космічний знімок Червонського парку

На території парку значну площу займають насадження, але також зустрічаються невеличкі озера, галявини та луки. На північному заході парк межує з річкою Пустоха, яка слугує основним джерелом води для цукрового заводу, що розташований навпроти.

Перелік деревних та чагарникових рослин наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Таксономічний склад парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Червонський».

№ з/п	Українська назва	Латинська назва	Інтродукований вид
1	Ясен звичайний	<i>Fraxinus excelsior L.</i>	-
2	Липа серделиста	<i>Tilia cordata Mill.</i>	-
3	Верба ламка	<i>Salix fragilis L.</i>	+
4	Гірकोкаштан звичайний	<i>Aesculus hippocastanum L.</i>	+
5	Ялина звичайна	<i>Picea abies(L.) H.Karst</i>	+
6	Береза повисла	<i>(Betula pendula Roth.</i>	-
7	Акація біла	<i>Robinia pseudoacacia L.</i>	+
8	Клен ясенелистий	<i>Acer negundo L.</i>	+
9	Клен гостролистий	<i>Acer platanoides L.</i>	-
10	Ясен зелений	<i>Fraxinus viridis Michx.</i>	+
11	Абрикос звичайний	<i>Armeniaca vulgaris Lam.</i>	+
12	Черешня звичайна	<i>Cerasus avium (L.) Moench</i>	-
13	Вишня звичайна	<i>Cerasus vulgaris Mill.</i>	-
14	Тополя біла	<i>Populus alba (Torr. & A.Gray)</i>	-
15	Горобина звичайна	<i>Sorbus aucuparia L.</i>	-
16	Алича	<i>Prunus cerasifera L.</i>	-
17	Гледичія триголкова	<i>Gleditsia triacanthos L.</i>	+
18	Яблуня домашня	<i>Malus domestica Borkh.</i>	-
19	Горіх волоський	<i>Juglans regia L.</i>	+
20	Горіх чорний	<i>Juglans nigra L.</i>	+
21	Груша лісова	<i>Pyrus communis L.</i>	-
22	Клен татарський	<i>Acer tataricum L.</i>	-
23	Ясен пухнастий	<i>Fraxinus pubescens Lam.</i>	+
24	Клен польовий	<i>Acer campestre L.</i>	-
25	Граб звичайний	<i>Carpinus betulus L.</i>	-
26	Дуб звичайний	<i>Quercus robur L.</i>	-
27	Вяз шорсткий	<i>Ulmus glabra Huds.</i>	-
28	Ліщина звичайна	<i>Corylus avellana L.</i>	-
29	Дівочий виноград пятилистковий	<i>Parthenocissus quinquefolia (L.) Planch.</i>	+
	Всього		12

Примітка: «+» – інтродукований вид, «-» – аборигенний.

З даних цієї таблиці видно, що у Червонському парку біорізноманіття дендрофлори представлено 29 видами дерев та чагарників. Інтродукованих видів – 12 (41%). Життєві форми представлені таким чином: 27 дерев, 1 чагарник та 1 чагарникова ліана.

Для проведення аналізу сучасної структури насаджень територія парку була поділена на виділи та побудований план (рис. 3).

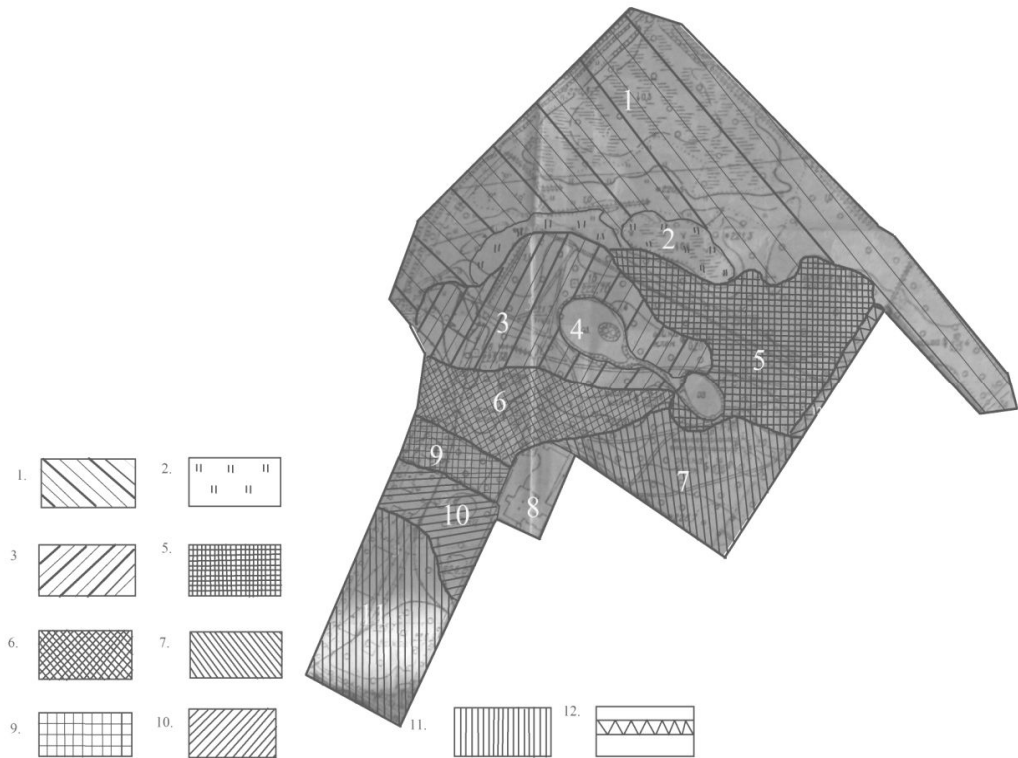

Рис. 3. План насаджень Червонського парку з переважанням деревних порід, місцезнаходження лук, будівель палацу, майстерень: 1. – вільха чорна, 2 – луки, 3 – тополя біла, 4 – озера, 5 – липа серцелиста, 6 – клен гостролистий, 7 – ясен звичайний, 8 – палац та майстерні, 9 – плодовий сад, 10 – акація біла, 11 – ясен звичайний, 12 – липова алея.

Червонський парк розташований на території Фастівського району дубово-грабових та дубових лісів Європейсько-Сибірської лісостепової області. На цей час дуб звичайний зустрічається поодиноким та куртинами лише в 5-му виділі, займаючи при цьому менше 10 % його площі. Таксаційний опис насаджень наведений у таблиці 2.

Таблиця 2. Таксаційний опис насаджень парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Червонський»

№ з/п	Склад насадження	Площа, га	Повнота	Зімієність	Переважаючі породи	D, см	H, м	Категорія стану
1	10Вч+Ттр	12,2	0,8	0,9	Вільха чорна	42	30	0
					Тополя тремтяча	52	31	1
2	Луки	0,6						
3	3Т63Лп2В62Грк	4,1	0,4	0,2	Тополя біла	82	29	2
					Липасерце листа	74	30	1
					Верба біла	30	24	1
					Гірकोкаш. звичай	76	24	2
4	Озера	0,5						
5	6Лп2Клг2Грк+Дзв, Ясзв	4,3	0,7	0,8	Липа серце-листа	40	30	1
					Клен гостр.	76	29	1
					Гіркокаштан звичайний	94	33	2
					Дуб звичайн.	110	32	2
6	8Клг1Грк1Ясзв	3,5	0,7	0,8	Ясен звичайний	56	30	1
					Клен гостр.	48	28	1
					Гіркокаш. зв.	46	26	2
7	4Ясзв4Глтр2Лп+Клг	0,8	0,6	0,7	Ясен звичайний	88	32	1
					Ясен звичаний	42	32	1
		0,7			Гледичія триголкова	40	30	2
					Липа серце листа	38	28	1
					Клен гостр.	42	27	2
8	Палац та майстерні	0,8						
9	3Ябд2Грд2Сл1Вш1Чз1Грв	0,7	0,4	0,3	Яблуня домашня	30	8	2
					Груша домашня	38	12	2
					Слива домаш.	28	7	2
					Вишня звич.	24	6	1
					Черешня зв.	38	15	2
					Горіх волоський	36	14	2
10	7Акб3Глтр+Лп, Клг, Грк	1,8	0,6	0,4	Акація біла	62	29	1
					Гледичія триголкова	42	27	2
					Липа серц.	44	27	1
					Клен гостр.	34	25	1
					Гіркокаш. зв.	48	25	2
11	5Ясзв2Бп1Лп1Грв1Язв	3,6	0,7	0,8	Ясен звичайний	68	31	1
					Береза повисла	32	27	1
					Липа серц.	26	24	1
					Горіх волоський	30	22	2
12	10Лп*	0,2			Ялина звич.	29	30	1
					Липа серц.	84	32	1

Примітки: * – алея з липи серцелистої (при закладці займала периметр парку).

З таблиці 2 видно, що значну територію займають вільхові насадження (33,8 % загальної площі) на межі з річкою Пустохою. Таке розташування вільхи чорної було запроєктоване при закладці парку для того, щоб затримати вологе повітря з річки. Проте, контролю над розповсюдженням насаджень вільхи не проводилося, тому на сьогоднішній день значна територія парку зайнята саме цією деревною породою. У 3-му виділі зростають тополя біла, липа серцелиста, гірकोкаштан звичайний та верба біла. Деревя тополі, липи та гірकोкаштана – перестійного віку, а верба біла – пристигаючого. Зімкненість насаджень складає 0,2 одиниці. Вважаємо, що ці насадження були сформовані штучно на луках біля озер під час реконструкції парку на початку ХХ ст. Штучними насадженнями також є сади перед замком (виділ 9), які були висаджені ще Ф.Ф. Терещенком та постійно оновлювалися. За останні 10 років агротехнічні роботи у садах не проводили. На цей час догляд за садами не проводять, у зв'язку з чим дерева всихають, є джерелом розповсюдження шкідників та хвороб. Тому, їх доцільно викорчувати й створити композиції з декоративних дерев та чагарників, бажано з листяних порід, так як зростання саду такий тривалий час на одному місці виснажує ґрунти. Насадження 10-го та 11-го виділів також є штучними. Тут зростають такі деревні породи, як: акація біла, гледичія триголкова, гірकोкаштан звичайний, липа серцелиста та інші, більшість з яких інтродуковані.

У минулому [2] при закладці парку (особливо його східної частини) використовувалися дубово-грабові насадження природного походження, в яких було прокладені доріжки, висаджені поодинокі або куртинами декоративні види дерев та чагарників, штучно сформовані озера, які з'єднані між собою каналом (сьогодні канал замулений, баланс між озерами порушений). Природного походження є насадження 5-го, 6-го та 7-го виділів. Як зазначалося вище, наразі дуб звичайний зустрічається лише у 5-му виділі, займаючи при цьому менше 10 % площі, а граб звичайний зустрічається лише поодинокі. Після революції 1917 року маєток Терещенків був розграбований, дубові насадження підлягали вирубці, новий культур не висаджували. Тому, більшу частину території зайняли ясен звичайний, клен гостролистий та липа серцелиста. Ці насадження не є довговічними. Тому, важливо провести ландшафтні рубання й висадження більш стійких та декоративних видів.

Висновки

1. Біорізноманіття парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва представлено 29 видами дерев та чагарників, 12 (41 %) з яких є інтродукованими.

2. Життєві форми розподілені таким чином: 27 дерев, 1 чагарник та 1 чагарникова ліана.

3. Дуб звичайний зустрічається поодинокі та куртинами лише у 5-му виділі, займаючи при цьому менше 10 % його площі.

4. Значну територію займають вільхові насадження 12,2 га (33,8 % загальної площі). Штучного походження є насадження 1-го, 3-го, 9-го, 10-го та 11-го виділів з великим відсотком інтродукованих дерев. Природного походження є насадження 5-го, 6-го та 7-го виділів (дубово-грабові ліси).

5. Палацовий комплекс та майстерні літакобудування напівзруйновані.

6. Догляд за парковими насадженнями після 1917 року не проводили. Більшу частину території зайняли ясен звичайний, клен гостролистий та липа серцелиста. Сади (виділ 9) доцільно викорчувати та замінити на листяні декоративні дерева й чагарники, як було у минулому. У паркових насадженнях доцільно провести ландшафтні рубання та висадження стійких й декоративних хвойних і листяних деревних та чагарникових рослин.

Перспективи подальших досліджень

У подальшому планується вивчення ландшафтної структури Червонського парку та проведення порівняльно-фітоценотичного аналізу.

Література.

1. Геоботаничне районування Української РСР / *Г.І. Білик, М.А. Голубець, Є.М. Брадїс [та ін.]*. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1977. – 303 с.

2. *Косенко О.* Завод – це долі людські / *О. Косенко*. – Житомир: Вид-во місцевих газет: «Періодика», 1990. – 54 с.

3. *Кузнецов С.И.* Об актуальных биоэкологических проблемах зеленого строительства / *С.И. Кузнецов, Ю.А. Клименко*. – Бюлетень державного Нікітського саду. – 1999. – Вип. 81. – С. 50–55.

4. *Мокрицький Г.* Цікава Житомирщина. Ілюстрована енциклопедія / *Г. Мокрицький*. - Житомир, 2001. – Т.1.– С. 36–38.

5. *Рубцов Л.И.* Проектирование садов и парков / *Л.И. Рубцов*. – М. : Изд-во "Стройиздат", 1979. – 183 с.

6. Методические предложения по созданию системы постоянных пробных площадей на особо охраняемых территориях / *Л.П. Рысин, Е.С. Комиссаров, А.А. Маслов [и др.]*. – М.: Наука, 1988 – 28 с.

7. *Черепанов С.К.* Сосудистые растения России и сопредельных государств (в пределах бывшего СССР) / *С.К. Черепанов* – СПб : Изд-во "Мир и семья", 1995. – 992 с.
